

THAM SÂN SI

Nguyễn Thiện Hữu

Có một cư sĩ xin vào gặp Hòa Thượng để tham vấn đạo, hỏi rằng:

- Tham sân si là gì?

Không cần suy nghĩ, Hòa Thượng nhanh nhẩu trả lời

- Ôi cái ông nhà quê này, chỉ có vậy mà phải nhọc lòng bần đạo.

Ông ấy đỏ mặt tía tai quày quả ra đi tức khắc, không nói không rằng. Hòa Thượng gọi dứt trở lại:

- Ấy đấy là tham sân si, Tham sân si là ấy đấy! ông có hiểu được không? Chính vì ông Tham thân chấp ngã, nên hễ ai động tới hoặc chê bai thì ông nổi sân, đỏ mặt tía tai – Tham và sân từ đâu mà ra vậy? Chính là vì si – mê làm lạc, ông thấy vạn hữu không thật như chính nó.

Xin tạm mượn mẫu chuyện nhỏ trên đây để gọi là bắt đầu cho một vài suy tư về tham sân si, cái mà, theo như đạo Phật, nó là gốc nguồn của mọi phiền não khổ đau, dẫn dắt vạn loài xoay vần trong biển từ sanh triền miên không dứt.

1. THAM: là một ước muốn, một khát vọng chiếm hữu, chinh phục một cái gì đó để nó thuộc về mình, để biến ta là bậc nhất trước đồng loại và vạn-loài. Vì tham là một khát vọng nên nó không có điểm dừng. Nếu hoàn cảnh không cho phép thì nó chỉ tạm dừng lại, trong tâm vẫn nung nấu, ôm ấp, hoài bảo. Môi trường của tham được thiết lập trên một xã hội tính, có ta và những cái ngoài ta. Thiếu một trong hai cái trên, tham thật khó mà thành tựu. Do vậy, đối tượng của tham, xung quanh đời sống

con người không ngoài các yếu tố: tài, sắc, danh, thực, thù (ngủ nghĩ).

* Tham tài tức là tham tiền. Xã hội văn minh ngày nay, tiền là một phương tiện tối hảo để con người trao đổi mua bán tất cả mọi tiện nghi vật chất: mua nhà cửa, xe cộ, áo quần, đồ trang sức, thực phẩm, máy móc, du-lich, v.v... Cũng từ đồng tiền, để ra thiên ác các thứ đủ loại, đủ kiểu, người ta có thể mua vũ khí, bom đạn để phòng vệ, có khi cũng để xâm lăng. Cũng từ đồng tiền, người ta có thể trợ trợ lẫn nhau, cứu giúp lẫn nhau những khi hoạn nạn bởi tai trời ách nước...

“Nhơn tham tài tắc tử, điều tham thực tắc vong”. Câu này áp dụng rất đúng cho câu chuyện dưới đây, xin được kể lại quý vị cùng nghe. Đó là chuyện một tên ăn cướp, sanh nghề, tử nghiệp! Thời Pháp thuộc khoảng thập niên 49-50 ở Long Xuyên mùa nước lụt, nhà tôi cách thị xã 4Km, đường vào xóm nước ngập lỉnh lỉnh. Hùng sáng có một bọn cướp có vũ-trang, lảng vảng tại cầu đúc chặn đón xe đò từ trên tỉnh ra. Họ bắt đầu kéo con ngựa sắt nằm ngang đường làm vật cản không cho xe chạy qua được. Thật là không may cho bọn cướp, họ đón nhằm một chiếc xe đò chở đầy lính hành quân từ trên quận xuống, họ đã quá trẻ để tháo chạy, trước một tầm đạn quá gần. Một tên bị thương ngay từ loạt đạn đầu. Hấn cố chạy và lủi ngay trong nhà tôi để trốn. Máu me đầy mình, ruột lòi ra một đồng, hấn vừa mệt vừa khát nước vì mất máu, kêu gào thảm thiết xin được uống nước. Nhà chỉ còn có Cô Bảy với Má tôi. Ba và Chú Sáu thì đi chài từ sáng sớm. Cô Bảy với Má tôi cố gắng lôi hấn vào bên trong ngạch cửa để lính quận không thấy. Trong trực giác má sợ rằng họ phát hiện một tên cướp trong nhà mình trước cảnh dầu sôi lửa bỏng như vậy rất là nguy-hiểm, nên cả nhà đành phải chạy sang nhà bên cạnh để lánh nạn, đạn bay vèo vèo trên đầu, tiếng la hét của lính nghe đâu đây, thật gần... Trước khi rời khỏi nhà, tôi đã ân cần tặng cho hấn mấy tô nước... Tàn cuộc, cũng may là lính quận không tìm được tên cướp, xóm riêng xúm lại đầy nhà để xem mặt tên cướp. Có người gặp ba tôi ngoài đầu xóm, nhanh nhẩu báo tin:

- Lẹ lên, trong nhà mày có một thằng bị bắn lòi ruột.

Còn ai khác hơn là thằng con này! Ba tôi nghĩ như vậy trong trạng thái bàng hoàng, đau khổ cùng cực. Cho hay, một lời nói, dù vô-tình mà thiếu hay dư một chữ thôi, đủ để gieo khổ biết bao cho người!

Tên cướp còn thoi thóp và chết trên đường ba tôi chở hấn về tận nhà cách đó mấy cây số.

* Tham sắc: là lòng ham muốn mình có một thân thể đẹp đẽ, hấp dẫn hơn người và là một ước vọng muốn

chiếm hữu một nhan sắc đẹp khác thuộc về mình.

Trong nhà Phật gọi đây chính là tham dục, là nhân quả trùng-trùng cuồng quay trong sinh tử luân hồi đã thành-tựu một thế giới riêng gọi là dục-giới. Kinh Lăng-Nghiêm, Đức Phật dạy: “Trai mê sắc gái, gái đắm tình trai, tình ân ái không rời, ràng buộc đời đời triền miên không dứt”.

Tham dục là chủ non ông có khả năng sai sử nhiều thứ tham khác như là tham tiền, góp thêm phương-tiện để tham dục sớm thành tựu.

Trong các thứ tham, dục là cái khó dứt trừ nhất vì nó là một thứ câu sinh vô minh (có sẵn nhiều đời). Người ta dễ dàng chết cho tình ái hơn bất cứ mọi thứ trên đời. Vạn loài vạn vật, từ vô thủy, không ai dạy ai những hiểu biết, những khát vọng, hành vi về tình ái. Mỗi loài, giữa dục và cái, bộ phận nào, thời điểm nào, tín hiệu ra sao để sanh con đẻ cái, đều tự biết lấy, không sai chạy. Cái biết đó là nghiệp vậy.

Chư Phật, Chư Tổ đã nhìn thấy cái nguy của ái dục trong sự nghiệp tu-hành nên phải rút vào tận rừng sâu để mà... từ thủ, cho tới khi thành đạo, mới được xuống núi hành đạo cứu đời. Nếu mà tay ấn chưa cao, đạo lực chưa vững, xuống núi không khéo có ngày bị cọp tha như câu chuyện dưới đây:

Tại một vùng rừng núi thâm u, xung quanh nhiều thú dữ. Hai thầy trò ẩn tu nhiều năm rất là miên mật, an-nhiên tự tại. Vị tăng trẻ vào tu lúc còn nhỏ xa hẳn thế giới loài người, tâm-hồn bình-lặng, thanh tịnh như tờ giấy trắng. Một hôm có việc, thầy trò dắt nhau xuống núi nhân tiện ghé chợ mua sắm những nhu cầu tối thiểu cho một đời sống thanh tu.

Đi ngang qua một gian hàng có một cô gái đẹp, vị tăng trẻ bấy giờ đang ở tuổi thanh niên, chỉ vào cô gái hỏi thầy:

- Cái đó là gì vậy, thưa thầy?

- Đi lệ lên con, vị thầy trả lời. Nó là cọp đó, nguy hiểm lắm. Nó nhai hết cả hồn và xác của con đấy!

Về chùa, vị tăng trẻ ngày đêm thao thức không yên tâm lúc nào cũng chấp chờn thấy hình ảnh con cọp, sao mà dễ thương quá. Vị tăng thưa với sư phụ:

- Chẳng thà con bị con cọp đó nhai đầu, hơn là con đau khổ thương nhớ không yên! Ái dục ngủ ngầm bên trong tựa hồ như không có gì. Thật ra nó hùng hực nóng bỏng như chất lỏng bên trong lòng địa cầu. Nó chờ đủ duyên đấy!

* Tham danh: là muốn được người trọng vọng, quý

mến. Danh là tên tuổi, là cái ta lớn lắm, không gì bằng. Ở một dạng khác, ta có thể hiểu tham danh là thói thân của lòng chấp ngã. Đó là khoái khen, ghét chê. Một lời khen dù không thật cũng làm ta mát lòng. Rồi ta vọng nghĩ là người được khen sẽ hơn mình nên ta phải rất hà tiện để tặng người tiếng khen. Mặt khác ta thường dễ lộ bề mặt, bề ngoài những gì tốt đẹp, ưu điểm hơn người và dấu biệt những gì xét ra bị đời chê trách.

Suy cho kỹ, hóa ra cái xấu ta ôm chặt, giấu kín giống như lúa lép ta vừa chứa đầy kho lắm, còn những lúa tốt ta thấy ra ngoài. Nhà Phật thì trái lại, tư lương của mỗi người phải là những hạt chắc. Cặn bã của phiền não khổ đau phải được chắc lọc để loại trừ bằng giới luật và phát lồ sám-hối. Phát lồ sám hối là nói hết những tội lỗi của mình một cách chí thành, tha-thiết và quyết tâm không tái phạm, là một phương-pháp mở toang kho để cho hạt lép bay ra để cho Như Lai tàng không bị ô-nhiễm và rỗng rang như hư không pháp giới.

* Tham thực: là sự ham muốn, đòi hỏi những thưởng thức về ăn uống vượt quá mức bình thường. Có thực mới giựt được đạo là tiêu chuẩn của cái ăn bình thường là làm sao quý hồ cơ thể được tồn tại sống còn để đủ sức làm đạo. Đề ăn, nhìn kỹ, chúng ta thấy con người quả đã độc ác nhưt trong vạn-loài sinh vật. Có thể nói không có một sinh vật nào mà không lọt vào bụng của con người từ rắn rít, sâu bọ, ếch nhái, đến lươn trạch, cá tôm, cua sò ốc hến, thú hiền, thú dữ, hai chum, bốn chum, rong rêu, rau củ, v.v... không sót một món nào. Con người đã lũng sục, kiếm tìm, không một góc rừng nào mà không có vết chân người, không một hốc đá nào mà con người không đào xới khai phá. Chưa hết, ngay cả đồng loại, con người cũng đã từng xoi qua! Papua New Guenea, cách nay vài thập niên thôi, có những bộ-lạc đã ăn thịt người. Ngoài ra con người đã giết nhau hàng loạt để dành chiếm đất đai, tài nguyên bằng những hận thù vô duyên...

Đạo Phật là một tôn giáo duy nhất xuất hiện ở thế gian này cực lực chối bỏ sự giết qua lăng kính bình đẳng trước mạng sống. Đúng vậy, một sinh vật dù lớn, dù nhỏ, ý chí cầu sanh giống nhau. Cách thể biểu lộ khác nhau nhưng ai cũng hiểu rằng khi bị giết, sinh vật đó không đành lòng chịu chết. Thời nay, một vài nước văn minh, tỏ ra bảo vệ loài vật, hoặc ngăn cản cấm những hành vi tàn ác đối với loài vật, lại cho đó là một hành động văn minh tiến bộ. Nói nào ngay, có còn hơn không chứ người Phật tử chân chính đã biết và thực hành điều đó từ hơn 2000 năm nay rồi.

Nhìn vào thị trường thực phẩm, chỉ riêng thịt cá không thôi, mỗi ngày ta có thể hình dung hàng triệu sinh mạng

bị giết. Ta tự hỏi mạng ở đâu có hoài để mà giết, mặt khác thì con người vẫn tiếp tục sanh sôi nảy nở theo nhịp nhanh. Chuyện này đâu có gì khó hiểu đối với đạo Phật: Nay anh ăn tôi, mai một anh thể mạng lại để tôi ăn, có mất đi đâu, thành ra gà, heo vẫn có hoài để giết, người vẫn có hoài để ăn, xoay chuyển trong một vòng quay triền miên không dứt.

* Tham Thù: tức là ham ngủ nghỉ. Nói chung thì loài nào cũng cần có những giấc ngủ như định, đó dường như là một chu kỳ đòi hỏi bắt buộc của mọi cơ thể để giữ được độ bền tồn tại. Nhưng ham ngủ ở đây có nghĩa vượt hơn mức bình thường. Ngủ như là một hưởng thụ khoái lạc, và khoái lạc nào cũng đều đưa đến thân tâm mệt mỏi mù mờ. Cứu cánh của người tu là trí huệ, mà ngủ nhiều là một chướng duyên của sự tiến tu. Cho nên Hòa Thượng Phước Huệ có lần thức nhắc đại chúng trong tu-học bằng câu đi dõm như vậy: “Quý vị mà ngủ nhiều quá, có ngày mất đi dấu hỏi”.

Tóm lại, lướt qua năm món tham kể trên, ngoại trừ tham ngủ, còn lại cái tham nào cũng đều dắt ta vào những hành vi cực ác dễ dàng, đó là sự giết, là nhân của địa ngục. Đó là ý nghĩa tại sao các kinh-tạng chỉ nói ngắn gọn tham lam tương ứng với quả địa ngục.

2. Sân: là một trạng thái tâm lý biểu lộ những gì bất như ý, làm cho ta tức tối, phiền não, khó chịu, bất an. Bên trong như có một cái gì nung nấu, nóng nảy lên khiến ta phải phát tán bằng hành động, bằng sự la hét, thét gào. Trong từng bước nó dắt ta đi lần đến những hành động xấu ác, nhẹ thì ấu đả, la mắng, mặt sát, chưởi bới. Nặng thì đập phá, giết người. Hoặc giả, sân có thể dẫn ta đến vực thẳm của sự uất ức để phải tự hủy hoại chính mình.

Đa phần những điều bất như ý cũng xuất từ sự thất bại của lòng tham, từ tài sắc danh thực thù, từ thân khẩu ý.

Giống như tham, sân cũng mang tính hệ quả xã hội xung quanh. Phải có một động cơ tác động từ lâu ngoài. Một viên đá bị ai đó chọi trúng vào mặt, đau quá, nổi sân, phải tìm cho ra lẽ hoặc là chọi lại, hoặc mắng cho vài câu. Dường như làm cho hấn đầu đón hoàn hoại hơn ta, ta mới chịu.

Trong khi đó máu ta vẫn chảy, ta có bớt đau hay không, chưa chắc. Nhưng rồi hấn chắc gì đã nhin, phải đòn lại mạnh hơn, cứ thế chiến-tranh gia-tăng nhân quả trùng trùng.

Đòi thường ưa cho nhin là nhục là ngu để người ta có cơ hội làm tới, hiếp đáp mình hơn nữa. Nhà Phật thì không làm như vậy. Đức Phật dạy: Nếu ta trúng tên, nhanh chóng rút mũi tên ra, tìm cách điều trị cho vết thương mau lành. Đó là thượng sách. Vì nếu để tâm truy cứu

mũi tên này từ đâu, của ai, tại sao hấn bắn ta, ta đã đánh mất cơ hội tự cứu mình.

Quả của tâm sân là nạ quỷ là quỷ đói. Tướng của loài quỷ này cái bụng thì thật là to để chứa toàn sân hận, cái cổ thì nhỏ như cây kim, ăn vào không được vì bị lửa giận thiêu đốt. Thành ra luôn luôn đói. Chết đi sống lại nhiều lần để mà đói và giận.

Tỳ Lưu Ly là một hoàng tử trong dòng họ Thích, nhưng mẹ của ông chỉ là một cung phi, ông luôn bị trêu chọc và kỳ thị vì không được chính thống. Tỳ lưu ly ôm hận và hẹn một ngày sẽ tiêu diệt dòng họ Thích. Cơ hội đến ông kéo hùng binh về đảo chánh, làm cỏ dòng họ Thích. Lòng sân hận đã được thỏa mãn, nhưng ông đọa địa ngục vì nhân giết.

3. Si: là si mê, lầm lạc, là mù mờ tâm tối, là vô minh, là thiếu trí huệ. Có người khi cần phải suy nghĩ một điều gì thì đầu óc như bưng lên, tâm thần rối loạn, nhớ trước quên sau. Đó là phó sản của tâm si. Đứng trước bất cứ một công việc gì mà thiếu sự suy nghĩ, cân nhắc cho cùng cạn thì trăm sự như nhắm mắt làm càng, thành bại thời thì treo cho số phận may rủi. Đi buôn thì có lỗ lãi, làm ruộng thì bất quá chỉ đủ ăn. . .

Vào tu, người si mê là người thiếu đức tin, nghe người này nói cũng có lý, nhóm kia giảng cũng hay, chạy qua chạy lại cuống cuống như con vượn múa rối. Tàn đời, mãi kiếp lặn đạn lao đao.

Quả của tâm si chính là súc sanh. Vì không có đầu óc nên suốt ngày chỉ nghĩ tới cỏ nước, mặc cho đòi muốn cày, muốn cời, muốn ăn nuốt, bán buôn mặc tình. Làm heo thì chỉ biết ăn rồi ngủ cho có nhiều thịt, nhiều mỡ cho thiên hạ chèn chén vui say. Loài thú cư xử với nhau bằng cơ bắp mạnh được yếu thua. Tướng của súc sanh là tướng của con nợ: nợ mạng, nợ tiền, nợ đời. . .

Đôi lúc làm ở hàng cực quá, ta tự than thân: “Nợ nần ai mà đời ta cực như trâu, sáng trưa chiều tối chỉ thấy hàng xương, máy móc và mồ hôi”! Ta đang là người, chọt rơi vào cảnh thú.

Tóm lại, ngay khi ta cất tiếng khóc đầu tiên, báo hiệu rằng ta đã góp mặt vào đời, mẹ cha ta hoan-hỷ đón mừng khi soát xét ta toàn thân ngủ căn nguyên vẹn hoàn hảo. Bên cạnh đó, mọi người quên bằng đi một điều quan-trọng rằng ta cũng có đầy đủ tham sân si, nghĩa là ta bắt đầu ném vào đời địa ngục, nạ quỷ, súc sanh.

Một trăm năm cuộc đời, có người đã ném đủ cả ba cảnh trên đời, có người chỉ vào tù ra khám, có người đó khổ bò lê bò càng, có người dật dờ hoang-dại như thú dữ rừng xanh. . . hoặc có người chưa hề ném qua bất cứ khổ nạn nào. Ngăn đó thứ gộp lại là một thế giới loài người

với những cặp đối đãi: buồn vui, sướng khổ, thiện ác, giàu nghèo, họa phúc, tu và không tu...

Tham sân si là chất liệu của phiền não, chắc chắn không mang lại một hạnh phúc đích thực nào dù là hạnh-phúc thế gian. Thí dụ từ lòng tham ta có được một số tiền, ngay tại đó ta vui nhưng mà lo sợ, hạnh phúc đâu phải vậy, đó là bất an. Ngay sau đó lòng tham lại dắt ta vào một mục tiêu khác, đâu có dừng. Thành quả vừa đạt được, không kịp thưởng thức lại bắt đầu dấn vào những mạo hiểm mới v.v...

Hạnh-phúc ở đời này, gẫm cho cùng làm gì thật có. Nó là hóa thân của vọng-tưởng, bởi vì nó từ đau khổ bước ra, huống là boi lội trong bùn-cặn tham sân si. Thí dụ: ta vừa mới được phóng thích từ nhà tù cải tạo của Cộng Sản chẳng hạn. Ta rất vui vì được tự do. Ôi, thứ tự do được ban-phát từ nhà tù! Hạnh-phúc ta thấy được từ khổ nạn. Thật là khôi hài, lúc không có khổ nạn tù đầy, ta có thấy hạnh-phúc của tự do không? Ta thường-thức tự do từ những kinh nghiệm đau khổ tù đầy!

Có nhiều câu nói đúng như thật thì bị chê là điên, là tầm-thường: “Ái da, ta sướng quá vì không mắc bệnh”. Có gì lạ đâu mà tán thán. Đợi đến khi nằm liệt giường liệt chiếu, vừa khỏi bệnh, lại nói luôn miệng: sướng quá, khoẻ quá, thoát chết rồi... Ta ham chạy theo những cái phi-thường để bắt gặp đau khổ ở cuối đường mới đành lòng quay về. Vậy là, hạnh phúc là những gì đang nằm trong tâm tay ta ngay tại lúc vắng-mặt đau khổ.

Qua lăng kính đạo, Đức Phật thương xót chúng sanh mê lầm lạc, lấy giả làm chơn, lấy tham sân si làm lẽ sống, hằng sống với cái vô-thường mà, hạnh phúc không bao giờ tồn tại trong những lâu đài vô thường. Đạo là tâm bình-thường là không tham, không sân, không si vậy.

Trong tự xét soi mình để dứt trừ tâm tham thì bố-thí là một phương pháp đối trị tích cực, quý giá. Bố thí là cho ra mà vô cầu gồm tài thí, pháp thí và vô úy thí, để dứt trừ tâm bòn xén là phó sản của tham lam, là nhân của bần cùng, địa ngục.

Dùng nhẫn nhục để đối trị lòng sân hận thì nghiệp chương tiêu trừ, viễn ly khổ ách, thường hoạch kiết tường.

Giác là đối lập của mê là sáng để trừ tối. Bật một ngọn đèn lên thì ngay tại đó bóng tối ngàn năm vẫn bị xua tan.

Dứt trừ tham sân si là góp phần xây dựng an bình cho thế giới hiện đời và cũng là một sự nghiệp tâm linh vĩ đại thoát ly khỏi quỹ đạo của bánh xe nghiệp chương sanh tử luân hồi. ◎

